

SAKARYA İLİ TERMAL TURİZM POTANSİYELİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Burhanettin ZENGİN¹

Nuray EKER²

Özet:

Termal turizm, turizmin mekân ve zaman bağlamında yayılmasını sağlamak adına önemli bir alternatiftir. Bu çalışma ile uzun süredir iç ve dış turizm açısından ele alınmayı bekleyen Sakarya ilinin termal turizm potansiyelinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Sakarya iline bağlı Akyazı ve Taraklı destinasyonlarında yerel yönetimlerle ve işletmelerle yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerle elde edilen verilerin değerlendirmeleri, betimsel analize tabi tutularak araştırmanın “bulgular” kısmında aktarılmaya çalışılmıştır. Araştırma sonucunda Kuzuluk ve çevresi başta olmak üzere Sakarya ilinin termal turizm konusunda iç turizm açısından bir hayli yol kat etmiş olduğu, ancak özellikle dış turizm açısından henüz istenen düzeyde olmadığı sonucuna varılmıştır. Konuyla ilgili yapılan görüşmelere istinaden bazı öneriler getirilmiş olup, bunlara çalışmanın “sonuç ve öneriler” kısmında yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sakarya, Termal Turizm, Akyazı, Kuzuluk, Taraklı

JEL Kodu: I19, L83,

Evaluation of Thermal Tourism Potential of Sakarya

Abstract:

Thermal tourism is an important alternative for tourism spread with in the context of time and place. With this research it is aimed to evaluate the thermal tourism potential of Sakarya that has been waiting for handling in the meaning for domestic and international tourism for a long time. In accordance with this purpose face to face interviews were conducted with local government and business in Kuzuluk and Taraklı destinations in Sakarya. The evaluation of the data obtained in talks is subjected to descriptive analysis and is tried to explain in the part of “findings”. As a result of the research it can be said that, Sakarya has come a long way in thermal tourism especially in domestic tourism but it is not yet at the desired level, especially in terms of foreign tourism. Based on interviews on the subject, some suggestions are recommended in the part of "conclusions and recommendations".

Key Words: Sakarya, Thermal Tourism, Akyazı-Kuzuluk, Taraklı

JEL Codes: I19, L83

Giriş

Tarih öncesi çağlardan itibaren insanlar çeşitli nedenlerle seyahat etmek durumunda kalmışlardır. Bu çağlarda insanları seyahate iten en önemli nedenler arasında savaşlar, göçler,

¹ Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, bzengin@sakarya.edu.tr

² Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi, SBE, Turizm İşletmeciliği ABD., S. Yazar nurayeker@sakarya.edu.tr

ticaret, yeni barınma alanları, yeni besin kaynakları, sağlık gibi sebepler yer almaktadır. İnsanlar sağlıklarına kavuşabilmek adına kimi zaman bir hekimin, kimi zaman bir hastanenin, kimi zaman termal sular, şifalı balıklar gibi bir doğal tedavinin bulunduğu destinasyona gitmeyi tercih etmişlerdir.

Turizmin ülke ekonomilerine katkıları tüm dünyada bilinmektedir. Bunun içindir ki gelişimlerine ve kalkınmalarına önem veren ülkeler turizme yönelmekte ve bu büyük pastadan kendilerine düşen paylarını arttırmak için tüm güçleri ile çalışmaktadırlar (Dilek ve Kandemir, 2013). Hal böyle iken turizm endüstrisinde küresel bir rekabet ortaya çıkmaktadır. Bu rekabet ortamında ülkeler ön plana çıkabilmek adına fark yaratmak durumundadırlar. Alternatif turizm ürünlerinin çeşitliliği gerek rekabetin sağlanabilmesi, gerek turizmin sürdürülebilmesi adına önem taşımaktadır. 1980'li yıllardan bu yana turizmde sürekli ilerleme kaydeden ülkemizde bu bilinçle hareket edilmektedir. Zira 2023 turizm vizyonunda turizmin çeşitlendirilerek 12 aya yayılması konusu derinlemesine ele alınmıştır. Bu bağlamda sağlık turizmi önemli alternatiflerden biridir ve geçmişten günümüze bir büyüme ile dünya çapında yaygın haline gelmiştir. Sağlık turizminin bir çeşidi olan termal turizm ise bu bağlamda önemli bir alternatif olarak görülmektedir.

Günümüzde de her dönem olduğu gibi sağlık, insanların önem verdiği bir konudur. İnsanlar özellikle termal kaynakların var olduğu destinasyonları hem sağlıklarına kavuşmak hem de tatillerini geçirmek için tercih edebilmektedirler. Sakarya ili de Kuzuluk ilçesi başta olmak üzere termal kaynaklara sahip bir destinasyondur. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında alternatif turizm kapsamında termal turizm ve Sakarya ili potansiyeli ele alınacaktır.

1.1. Termal Turizm Kavramı

Geçmişten günümüzde insanların sağlık amaçlı seyahat ettikleri, insanların gittikleri yerlerde rahatsızlıklarına çare aradıkları bilinmektedir (Kozak vd., 2015: 31). İlk çağlarda dini ve tedavi amaçlı olarak kullanıldığı düşünülen bu kaynaklar (Giritoğlu, 2015: 39), Roma ve Bizans dönemlerinde de tedavi ve spor amacıyla yoğun olarak kullanılmıştır (Doğaner, 2001: 75). Romalılar döneminde kaplıcalar büyük önem kazanmıştır. Akbulut (2010:36), savaşta yaralanan Romalı askerlerin şifalı sulara girerek yaralarının iyileşmesini hızlandırdıklarını, kuvvet kazandıklarını ve her gittikleri yerde şifalı sular üzerine önemli tesisler kurduklarını ifade etmektedir. Bu yönüyle bakıldığında kaplıca turizminin en eski turizm çeşitlerinden biri olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Günümüze gelindiğinde ise, gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelere sanayileşme ve büyük kent yaşamının ortaya çıkardığı çevre sorunları, günlük yaşamın getirdiği problemler insanlarda tatillerini doğaya yakın, bol güneşli ve çeşitli eğlence, spor, kültür aktiviteleri içeren bir ortamda geçirme arzusu meydana getirmektedir (Öztürk ve Yazıcıoğlu, 2002: 191). İnsanlar içlerinde buldukları sağlıksız ve monoton kent ortamlarından uzaklaşarak doğaya dönmekte, doğal turizm kaynaklarından yararlanmak üzere insan sağlığına etki eden, mineralli termal suların buldukları yerleri tercih etmektedirler (Özbek, 1991:15). Bu durum önemli bir turizm talebi oluşmasına yol açmaktadır. Özellikle son on yıldır, insanların tatil sürecinde dinlenme, egzersiz yapma, kaplıcalara gitme gibi aktivitelerle daha sağlıklı olma girişimleri "medikal turizm" şeklinde yeni bir alanın ortaya çıkmasını sağlamıştır (Connel, 2006:1093).

Genel olarak insanların sağlık amacıyla bir yerden başka bir yere seyahatleri olarak tanımlanabilen sağlık turizmine ilişkin literatürde çeşitli tanımlar bulunmaktadır. Sağlık turizmi turistlerin sağlık amacıyla bir destinasyonu ziyaret etmeleri ve bu amaçla gerçekleştirdikleri diğer aktiviteleri kapsamaktadır (Neumeyer ve Neumeyer, 1985:17; Bennet vd., 2004: 123). Sağlık amacıyla gerçekleştirilen seyahatlerde termal kaynaklardan sıklıkla faydalanılmaktadır (Sayılı vd., 2007: 625).

Termalizm bilimsel ve tıbbi açıdan terapi özelliğine sahip madeni su kaynaklarının değiştirilmeksizin özel tesislerde, eğitimli personel denetiminde yapılan kürlerle, çeşitli hastalıkların tedavisi amacıyla kullanılmasına yönelik faaliyetler bütünüdür (Selvi, 2011: 280; Albayrak, 2013:106; Şenol, 2016: 62). Kahraman (1978: 5), doğal sıcak sular için “termal”, suların sıcaklık özelliklerini belirtmek için “termik” ve doğal sıcak su kaynaklarının incelenmesi ve sağlık amaçlı kullanılmasını “Termalizm” ile ifade etmektedir.

Sağlık turizmi içerisinde değerlendirilen (Kozak vd., 2015:31) termal turizm ise; doğal olarak yeryüzüne çıkan, belirli bir sıcaklığa sahip ve sağlığa faydalı mineraller içeren şifalı suları, çamuru veya buharı sağlık amaçlı kullanmak ve aynı zamanda destinasyonun diğer çekicilik unsurlarından faydalanmak amacıyla gerçekleştirilen turizm çeşididir (Doğanay, 2001: 258; Öztürk ve Yazıcıoğlu, 2002: 191; İbret, 2007: 137; Kozak vd, 2015: 31; Köroğlu, 2015: 132). Tıbbi olarak gerekliliği raporla belirlenmiş kaplıca tedavileri için bir ülkeden diğer ülkeye gidilmesi yanında; dinlenmek rahatlamak ve kendini daha iyi hissetmek amacıyla konforlu konaklama hizmetleriyle birlikte kaplıcalardan faydalanmak sağlık turizmi kapsamında değerlendirilmektedir (Aslonava, 2013: 135). Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın tanımına göre termal turizm; Termomineral su banyosu, içme, inhalasyon, çamur banyosu gibi çeşitli türdeki yöntemlerin yanında iklim kürü, fizik tedavi, rehabilitasyon, egzersiz, psikoterapi, diyet gibi destek tedavilerinin birleştirilmesi ile yapılan kür (tedavi) uygulamalarının yanı sıra termal suların eğlence ve rekreasyon amaçlı kullanımı ile meydana gelen turizm türüdür (www.kultur.gov.tr). Kaplıca Tedavileri, Fizyoterapiler, Talassoterapiler, Hidroterapiler, Balneoterapi, Peloidoterapi, Klimaterapi vb. uygulamalar termal turizm kapsamında değerlendirilmektedir.

Termal turizmin genel olarak özelliklerinden bahsetmek gerekirse; termal turizmin özelliklerini şöyle sıralanabilir (Albayrak, 2013:123; Şenol, 2016: 83):

- Termal turizm hem hasta hem de sağlıklı bireylere hizmet eder.
- Bir bölgede termal turizmden bahsedebilmek için termal kaynağın bulunması gerekir.
- Rutubetli, rüzgârlı ve güneş görmeyen yerlere tesis kurulamaz.
- Termal kaynak teknik, jeolojik, hijyenik, sağlık ve estetik bakımından bütün özellikleri sunmalıdır.
- Termal turizm iyileştirici etkinin yanında zindelik, eğlenme ve dinlenme olanağı sağlar.
- Termal turizm yılın 12 ayı yapılabilen bir turizm türüdür.
- Termal turizm uzmanlık gerektiren bir turizm türüdür.
- Termal turizm yüksek gelir sağlayan bir turizm türüdür.
- Termal turizmde iyileşme sürecine bağlı olarak kalış süreleri uzundur.
- Termal turizm kapsamında faaliyet gösteren işletmelerin maliyetleri daha fazladır.
- Termal turizm turistlerde alışkanlık yaratan bir turizm türüdür.

Ülkeler bazında bakıldığında rekabet üstünlüğü ve ekonomik katkı avantajı sağlayan termal turizmi alternatif turizm türleri arasında büyük öneme sahiptir.

1.2. Termal Turizmin Önemi

Termal turizm özellikle sağlığı iyileştirme yönündeki etkisiyle ilgi odağı olmaktadır. Termal suların solunum sistemi hastalıklarına, cilt hastalıklarına, kas-iskelet sistemi hastalıklarına, kalp dolaşım sistemi hastalıklarına, mide-bağırsak-metabolizma hastalıklarına, böbrek ve idrar yolu hastalıklarına, kadın-doğum hastalıklarına ve nörolojik hastalıklara iyi geldiği bilinmektedir (Köroğlu, 2015:133). Bu suların bileşimindeki tuz ve mineraller kas ve asabi yorgunlukları tedavi ederek vücudun eski gücünü ve zindelik kazanmasını sağlamaktadır (Şahin, 2007:394). Termal turizmin sağladığı diğer olanaklar ise şunlardır

(Özbek, 1991: 17; Öztürk ve Bayat, 2011: 147; Bucak ve Özkaya, 2013, Kök, 2013: 20; Koroğlu, 2015: 133):

- Yılın 12 ayı yapılabiliyor olması,
- Tesislerin yüksek doluluk oranına ulaşması,
- Yüksek istihdam oluşturması,
- Diğer alternatif turizm türleri ile kolay entegrasyon oluşturarak bölgesel dengeli turizm gelişmesinin sağlanması,
- Termal tesislerde insan sağlığını iyileştirici aktiviteler yanı sıra sağlıklı zinde insan yaratma, eğlence ve dinlenme olanaklarının da bulunması,
- Alternatif bir turizm ürünü olarak yerli ve yabancı turist sayısında artış sağlaması,
- Dinlenme ve tedavi amacına yönelik turizm hareketlerini termal kaynakları bulunan, fakat turistik çekiciliği olmayan yerlere çekmek suretiyle buralarda ekonomik canlılık sağlaması,
- Kür merkezi (tedavi) entegrasyonuna sahip tesislerin maliyetini çabuk geri ödeyen karlı ve rekabet gücüne sahip yatırımlar olması,
- Ve son olarak insan sağlığına önem veren ve termal kaynakların etkinliğinin farkına vararak termal turizme yatırım yapan ülkeler, önemli bir döviz girdisi kazanmakta; dünya turizminde kendilerine yer bulmaktadır

Tablo 1: Termal Kaynak Suları ve Tedavi Edici Özellikler

Termal Kaynağın Özelliği	Tedavi Edici Özelliği
Sodyum Klorürlü Sular	Romatizma, deri hastalıkları, astım, bronşit, kalp, kan dolaşımı hastalıkları, bünye yorgunlukları, sinirsel yorgunluklar
Hidrokarbonatlı ve Karbonatlı Sular	Beslenme Bozukluğu, böbrek ve idrar yolları, romatizmal hastalıklar
Sülfatlı Sular	Beslenme Bozukluğu, böbrek ve idrar yolları ile romatizmal hastalıklar
Demirli Sular	Kandaki demir oranının zayıflığı
Arsenli Sular	Bünyesel zayıflıklar
İyotlu Sular	Solunum yolu rahatsızlıkları, kalp, kan dolaşımı ve göz rahatsızlıkları
Kükürtlü Sular	Romatizma, deri, kadın, göz ve solunum yolu rahatsızlıkları
Radonlu Sular	Romatizmal hastalıklar, hormonal dengesizlikler, kadın hastalıklar, kalp ve kan dolaşımı rahatsızlıkları

Kaynak: Bucak ve Özkaya (2013): Çanakkale İlinin Termal Potansiyeli, s. 9

Gerek insan sağlığına yararları, gerek rahatlatıcı etkisi gerekse de dinlendirici olma özelliği ile termal turizm son yıllarda hızlı bir yükseliş seyretmektedir. Bu durumun nedenlerini ise şöyle özetlemek mümkündür (Özbek, 1991: 16; Çetin, 2011: 881):

- İnsan sağlığında son derece önemli olması,
- Turizme katılanların turizmden beklentilerinin zaman içinde değişime uğraması,
- Avrupa'daki yaşlı nüfus oranının fazla olması,
- Termal turizmin yılın tüm aylarında uygulanabilir olması,
- Termal turizmde tedavi süresinin uzun olması,
- İnsanların yapay ve kimyasal tedavilerden uzak durmak istemesi

Termal turizmin önemli bir işletmecilik konusu haline gelmesi, turizm işletmecilerinin yoğun çaba ve uğraşları neticesinde gerçekleşmektedir. Özellikle günümüzde termal turizm kavramına eş değer nitelikte olan müşteri memnuniyeti kavramı da en az termal turizm kadar önemli bir niteliktedir. Bu durum işletmelerin müşteri memnuniyeti adına çabalaması gerektiğini göstermektedir (Kelley ve Davis, 1994; Lee ve Heo, 2009; Alen ve Rufin, 2006)

Görüldüğü üzere termal turizm, hem turistlerin sağlıklarına yeniden kavuşması için önemli bir sağlık alternatifi; hem de insanların boş vakitlerini değerlendirmek üzere önemli

bir turizm alternatifi konumundadır. Ekonomik getirisinin yanı sıra turizmin tüm yıla yayılmasını da sağlayan bu turizm çeşidi, kıyı turizmiyle yoğunlaşan ülkemiz için önemli bir alternatif durumundadır. Sağladığı tüm imkânlarla birlikte termal turizm, tüm dünyada ve ülkemizde bir alternatif turizm türü olarak üzerinde önemle durulan bir konu haline gelmiştir.

1.3. Dünyada Termal Turizm

Eski çağlardan itibaren şifa kaynağı olarak kullanılan termal sulara dünyanın ilgisi her geçen gün artarak devam etmektedir. Termal turizmin insan sağlığında önemli yeri olduğu bilinci ile hareket eden ülkeler, turizmin gelişmeye başladığı dönemlerden itibaren termal turizme yönelmişlerdir. Öte yandan termal turizmin bir alternatif turizm ürünü olarak kullanılması, ekonomik etkileri, tüm yıla yayılması, konaklama süresinin uzun olması gibi etkenler de bu ilgiyi daha da arttırmaktadır.

Termal turizmin insan sağlığında önemli bir yeri olduğu bilinciyle, dünyada bir çok ülkede termal turizme büyük önem verilmektedir (Kozak vd., 2015: 31). Kaplıcaların sağlığı koruma-geliştirme, tedavi ve rehabilitasyon amaçlı modern kullanımı ülkemiz de dahil olmak üzere, özellikle Güney, Orta ve Doğu Avrupa, Asya (Orta Doğu, Japonya, Çin, Türkiye Cumhuriyetleri) ve Güney Amerika (Arjantin, Meksika, Kolombiya) ve Kuzey Afrika (Fas, Tunus) ülkelerinde yaygınlığını korumaktadır (Karagülle, 2008:3; Bucak ve Özkaya, 2013: 11). Dünyada termalizm özellikle Batı ülkelerinde modern tıbbın emrinde ve diğer tedavi imkânları ile bütünleşmiş olarak günden güne önemini arttırmaktadır (Şahin, 2007: 394). Nitekim Almanya, Fransa, İsviçre, İtalya, Yunanistan, Rusya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti gibi ülkeler bu konuya önemle eğilmiş ve bu yöndeki yatırımlarla turizme yeni bir boyut kazandırmıştır. Doğal çevre, altyapı hizmetleri, tedavi merkezleri ve termal kaynakları ile önemli sağlık merkezleri haline dönüşen kaplıcalar, alternatif turizmin vazgeçilmez seçeneklerinden biri haline gelmiştir (Selvi, 1996: 97).

Dünyada termal turizmi daha ayrıntılı ele aldığımızda aşağıdaki bilgilerden söz etmek mümkündür (Akbulut, 2010: 36; Çetin, 2011: 880; Selvi, 2011: 286; Albayrak, 2013:124-125; Bucak ve Özkaya, 2013: 11; Kozak vd., 2015: 31):

- Almanya ve Macaristan'ı bir senede 10 milyonu aşkın turist termal amaçlı ziyaret etmektedir. 263 adet resmi belgeli termal merkez ile Almanya'nın toplam yatak kapasitesi 750 bin olup, sadece Stuttgart kentinde bulunan Das Leuze Kaplıca ve Rekreasyon tesislerini yaz aylarından günde 8000 kişi, yılda ortalama 3000 kişi/(gün) ziyaret etmektedir. Ayrıca Almanya hekim teşhisi ve raporu olması şartıyla, kaplıca tedavilerinin hem özel hem de kamu sağlık sigorta şirketleri tarafından tam veya kısmen karşılandığı ülkelere biridir.
- Japonya'da 1500 adet kaplıcada 100 milyon geceleme kapasiteli termal turizm yapılabilmektedir. Sadece Japonya'nın Beppu şehrinde 1000 litre/saniye jeotermal su turizm amaçlı kullanılmakta olup, 13 milyon kişi termal turizm amaçlı gitmektedir.
- Önemli hidromineral ve klimatik istasyonlara sahip olan Fransa 104 termal tesisi ile yılda yaklaşık 1 milyon termal turist çekmektedir. Aynı zamanda teknoloji, alet, yetişmiş eleman, tıbbi uygulamalar açısından da Avrupa'nın önde gelen ülkelerinden biridir.
- Binlerce yıldır termal tedavi kullanılan İtalya'da bugün termal tesis sayısı 360, misafir edilen turist sayısı yıllık 600 bindir.
- Çek Cumhuriyeti ve Slovakya'da son yıllarda çok gelişmiş tedavi edici kaplıca merkezleri kurulmuştur. İki ülkede 60 tedavi edici termal merkezi bulunmakta olup senede 500 bine yakın hastaya tedavi hizmetleri verilmektedir. Hekim raporu olması

kaydıyla, sigorta şirketleri tedavi masraflarını tam veya kısmen karşılayan ülkeler arasında yerlerini almaktadırlar.

- Termal turizmde Avrupa'ya göre nispeten daha yeni olan Amerika birleşik devletlerinin Arkansas eyaletinde 55 bin kişilik termal tesis bulunmaktadır ve genellikle romatizmal hastalıklarla damar sertliği ve kronik hastalıkların tedavisi gerçekleştirilmektedir. Amerika'da bulunan 210 termal tesisi yılda yaklaşık 4,5 milyon kişi ziyaret etmektedir. Hawai'de turizmi 12 aya yaymak için termal suların yararlanılarak yeni kurulan tesisler ile termal turizm ağırlıklı uygulamalara başladığı bilinmektedir.
- Avusturya devlet gelirinun yaklaşık üçte birini termal suların sağlamakta, dolayısıyla termal alanlar halka gelir sağlama açısından da önem taşımaktadır.
- Rusya'da da yaygın olan termal kaynaklar sayesinde her yıl bu ülkeyi yaklaşık 8 milyon termal turist ziyaret etmektedir.
- Bugün Avrupa ülkelerinden İsviçre'yi 800 bin kişi termal amaçlı ziyaret etmektedir. Ayrıca İspanya'da 128 adet ve civarında termal tesis bulunmaktadır. Bunların haricinde Estonya, Letonya, Litvanya gibi Baltık ülkeleri ile; Tunus, Fas İsrail gibi Akdeniz ülkelerinde de termal turizm yaygındır.

1.4. Türkiye'de Termal Turizm

Tüm dünyada olduğu gibi kaplıca kullanımı gün geçtikçe ülkemizde de daha çok yaygınlaşmaktadır. Eski çağlardan beri jeotermal kaynak bakımından zengin olan ülkemiz, bugün halen termal kaynakları ile ön planda olan bir ülkedir. Jeotermal kaynaklar açısından Türkiye dünyada yedinci, Avrupa'da ise birinci sırada yer almaktadır. Öte yandan ülkemizin termal suları, hem debi ve sıcaklıkları hem de çeşitli fiziksel ve kimyasal özellikleri ile Avrupa'daki termal suların daha üstün nitelikler taşımaktadır. Türkiye Sağlık Turizmi Derneği'ne göre ülkemizde debileri 2-500lt/sn arasında değişen 1300'den fazla kaplıca bulunmakta ve bunun yalnızca %6 su turistik amaçlı kullanılmaktadır. Tesis bazında ele alındığında ülkemizde 46 ilde 190 civarında kaplıca tesisi bulunmaktadır. Ancak bu tesislerin toplam yatak sayısı çok düşük olmakla birlikte, büyük bir bölümü de modern bir yapıya sahip değildir (Doğanay, 2001: 264; Çetin, 2011: 880; Selvi, 2011: 288; Albayrak, 2013: 126; Kök, 2013: 27; Şenol, 2016: 64).

Ülkemizde bulunan 7 coğrafi bölgede de termal kaynak bulunmakta olup bu kaynaklar Ege, Marmara ve İç Anadolu bölgelerinde yaygınlaşmaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü'ne göre günümüzde termal tesislerin yoğun olarak yer aldığı bölgeler ve iller şöyle özetlenebilir (Albayrak, 2013: 126; Şenol, 2016: 64):

- *Güney Marmara Termal Turizm Kentleri Bölgesi:* Balıkesir, Bursa, Çanakkale, Yalova
- *Doğu Marmara Termal Turizm Kentleri Bölgesi:* Bilecik, Kocaeli
- *Güney Ege Termal Turizm Kentleri Bölgesi:* Aydın, Denizli, Manisa, İzmir,
- *Frigya Bölgesi Termal Turizm Kentleri Bölgesi:* Afyonkarahisar, Ankara, Uşak, Eskişehir, Kütahya
- *Orta Anadolu Termal Turizm Kentleri Bölgesi:* Aksaray, Kırşehir, Yozgat, Nevşehir
- *Kuzey Anadolu Termal Turizm Kentleri Bölgesi:* Amasya, Sivas, Tokat, Erzincan
- *Batı Karadeniz Termal Turizm Kentleri Bölgesi:* Bolu, Düzce, Sakarya

Her ne kadar termal kaynak sayısı, suların debisi ve kalitesi, içerdiği mineraller bakımından ülkemiz diğer ülkelere göre daha ön planda olsa bile, işletmecilik söz konusu

olduğunda aynı başarıyı gösterdiğimizi söylemek pek mümkün değildir (İbret, 2007: 138). Tablo 2 ülkemizdeki termal tesis ve yatak sayılarını vermektedir.

Tablo 2: Türkiye’deki Turizm Belgeli Termal İşletmeler ve Yatak Sayıları (2013)

Turizm Yatırım Belgeli İşletmeler		Turizm İşletme Belgeli İşletmeler	
Termal İşletme Sayısı	29	Termal İşletme Sayısı	59
Diğer İşletme Sayısı	1.027	Diğer İşletme Sayısı	2.923
TOPLAM	1.056	TOPLAM	2.982
Termal İşletme Yatak Kapasitesi	9.988	Termal İşletme Yatak Kapasitesi	18.751
Diğer İşletme Yatak Kapasitesi	291.874	Diğer İşletme Yatak Kapasitesi	730.548
TOPLAM	301.862	TOPLAM	749.299

Kaynak: Köroğlu (2015), Turizmin Çeşitli Kriterlere Göre Sınıflandırılması

Termal turizm potansiyeli bakımından oldukça zengin olan ülkemizde, özellikle kırsal yörelerin ve küçük ilçelerin ekonomik olarak gelişmelerinde termal turizmin etkisi oldukça önemlidir (Çetin, 2011: 881). Kültür ve Turizm Bakanlığının verilerine göre Türkiye’de İç turizm olarak 10 milyondan fazla insanın bir çok hastalığın tedavisinde, rehabilitasyon ve dinlenme amaçlı yararlandığı kaplıca turizmi (Selvi, 2011: 188) , alt yapı ve modern tesisi bakımından yetersizliği nedeni ile dış turizmden hak ettiği payı almamaktadır (Şenol, 2016: 64). Ancak özellikle son 15 yılda yaptığı atılımlarla ülkemiz termal turizm alanında da dünyada rekabet edebilir bir seviyeye ulaşmaktadır. Ülkemizdeki bu gelişime vurgu yapan Bucak ve Özkaya (2013: 12), Türkiye’ye 2008 yılında 74 bin, 2009 yılında 94 bin ve 2010 yılında 110 bin kişinin termal turizm kapsamında yurt dışından gelmiş olduğunu ifade etmektedir.

Türkiye’nin termal kaynaklarını sağlık turizmi açısından yeterince değerlendirememesinde aşağıdaki etkenler etkili olmaktadır (Akbulut, 2010: 40):

- Termal kaynakların coğrafi dağılımı,
- Nitelik ve nicelikleri çok farklı termaller ve kaynaklar üzerinde yeterince araştırma yapılamaması,
- Yapılan bilimsel çalışmaların değerlendirilememesi,
- Bazı bölgelerde yoğunlaşan termallerde az sayıda uygulama çalışmalarında planlanan düzeye ulaşılamaması,
- Altyapı ve işletmede ortaya çıkan sorunlar,
- Yetersiz tanıtım,
- Diğer turizm faaliyetlerinin ön planda yer alması,
- Sağlık personeli ile sağlıkla ilgili alet ve donanım eksikliği

Termal turizme önem verilmesi, termal turizmin profesyoneller tarafından bilinçli şekilde gerçekleştirilmesi, gerekli modern alt yapı ve üst yapı tesislerinin oluşturulması, termal suların doğru şekilde değerlendirilerek verimli şekilde değerlendirilmesi termal turizmin gelişimine katkı sağlayacaktır (Albayrak, 2013: 128). Bu sebeple ülkemizin şifalı su potansiyelinin gerekli tetkik ve incelemelerle ortaya konulması ve bunlarla ilgili gerekli altyapıların tamamlanarak yurtiçi ve özellikle de yurt dışında tanıtımının yapılması gerekmektedir (İbret, 2007: 138). Ülkemizdeki termal kaynaklarının çoğunun denize yakın, ılıman iklimli bölgelerde yoğunlaşması avantajından hareketle, kaplıca ile birlikte deniz, kum, güneş ve iklim bir paket ürün olarak pazarlanması rakip ülkelere göre bir üstünlük sağlanmış olacaktır (Şenol, 2016: 64).

Termal turizm, alternatif bir turizm ürünü olarak turizmin tüm yıla yayılmasında ve ekonomik anlamda önem taşımaktadır. Öte yandan tüm dünyada sağlık turizmine, özellikle doğal yollarla bir tedavi yöntemi olan termal turizme olan ilginin arttığı da gözlemlenmektedir. Ülkemizdeki mevcut kaynak potansiyelini değerlendirmek ve kaynakları geliştirmek adına çalışmaların yapılması önem arz etmektedir.

1.5. Sakarya’da Termal Turizm

Marmara bölgesi sağlık turizmi açısından gelişmiş ve çok geniş olanaklara sahip bir bölgedir. Sakarya ili Akyazı ilçesi sınırlarında olan Kuzuluk Kaplıcaları sularının özellikleri ve konaklama alt yapısı ile tam bir dinlenme ve kür merkezi durumundadır (Türkay, 2008: 111). Keza Taraklı ilçesi gerek tarihi dokusu, gerek termal suları ile Sakarya’nın turizm gözdesi olma yolunda ilerlemektedir (MARKA, ty.). T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü raporuna göre (2010), Sakarya ilinde yer alan Taraklı ve Kuzuluk Termal Turizm Bölgeleri Bakanlar Kurulu kararı ile 2. Derece doğal eşikleri oluşturmaktadırlar. Raporda belirtildiği üzere Bölge ekonomisine önemli katkılarda bulunan Kuzuluk Termal Turizm merkezi ile birlikte, Taraklı Termal Turizm Merkezi’de bölgenin tam anlamıyla turizm merkezi olma potansiyelini göstermiştir.

1.5.1. Kuzuluk Kaplıcaları

Turizm Teşvik Kanunu uyarınca 04.12.2006 tarih ve 2006/11354 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile ilan edilen “Sakarya Akyazı Kuzuluk Termal Turizm Merkezi” 16.12.2006 tarih ve 26378 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Selçuklular döneminden bu yana bilinen bir kür merkezi olan Kuzuluk Kaplıcaları Sakarya ilinin en önemli kaplıcasıdır ve iç hastalıklarından romatizmal hastalıklara kadar pek çok hastalığın tedavisine yardımcıdır (Zengin ve Öztürk, 2013; 47). Kuzuluk Kaplıcaları ülkemizin özel teşebbüs elinde en iyi teşkilatlandırılmış ve şifa itibarıyla en kıymetli sularındandır (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü, 2010). İstanbul Üniversitesi Tıbbi Ekoloji ve Hidro-Klimatoloji Araştırma ve Uygulama Merkezi raporunca Kuzuluk Kaplıca suyunun tedavisine yardımcı olduğu hastalıklar şunlardır: dolaşım hastalıkları, ortopedik ameliyat, kaza sonuçlarının iyileştirilmesi, mide, bağırsak, karaciğer, safra kesesi hastalıkları ve kronik iltihaplar, cilt ve deri hastalıkları, sinir sistemi hastalıkları, solunum yolu hastalıkları, çocuk felci ve bazı çocuk hastalıkları, eklem kireçlenmesi, kırık-çıkık şekiller, aşırı kilolar, böbrek taşları, kadın hastalıkları, idrar yolları iltihabı, romatizmal hastalık türleri (Görür, 2005: 39).

Kuzuluk Kaplıcalarının analizi MTA Enstitüsünce 1987 yılında yapılmıştır. Analiz sonucunda suyun ortalama sıcaklığının 84 C derece olduğu, içerdiği gazlardan dolayı bir kokusunun olduğu ve tadının ekşimsi olduğu tespit edilmiştir (Görür, 2005: 35). Sipahi (2013: 44-46), Akyazı Kuzuluk kaplıca mevkiinde yaptıkları çalışmada bu coğrafyada özellikle tektonik hareketler sonucunda oluşan fay kırıkları belirlenmiştir. Bu bölgede yer alan sıcak su kaynaklarının, daha önceki yıllarda yapılan ölçümlere göre, kuzeyden güneye doğru arttıkları gözlemlenmektedir. İçerdiği bromür iyonu sayesinde destek tedavi amaçlı ziyaret edilen Kuzuluk, konaklama tesisi, devre-mülkleri ve kiralık ev-pansiyonları ile özellikle yerli turistlere ev sahipliği yapmaktadır (Türkay, 2008: 111).

Jeotermal kaynak potansiyeline bağlı olarak ülke ve bölge termal turizmi açısından öncelikli geliştirilmesi gereken Sakarya Akyazı Kuzuluk bölgesinde 14 adet doğal kaynak bulunmakta olup alanda açılan 5 adet sıcak su sondajından toplam 392 lt/sn debide jeotermal kaynak temin edilebilmektedir (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü, 2010). Bu rakamın mevcut potansiyel için yeterli olacağı, hatta gelecek yatırımlar için de değerlendirilebileceği düşünülmektedir (Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü, kişisel

grüşme). Açılacak yeni sondajlar, çevre düzenlemeleri, orman yatırımları ve turizm yatırımları ile Kuzuluk bölgesinin bir termal turizm destinasyonu olarak yakın gelecekte ilgi odağı olacağı söylenebilir.

1.5.2. Taraklı Kaplıcaları

Kültür ve Turizm Bakanlığınca Turizm Merkezi ilan edilmiş olan Taraklı yatırımcılar için önemli fırsatlar sunan yatırım bölgesidir (T.C. Çevre Ve Şehircilik Bakanlığı Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü, 2010). Tarihi İpekyolu üzerinde yer alan Taraklı, Osmanlı şehir dokusunu oluşturan üç katlı ev biçimini yansıtan çok sayıda tarihi evleri ile dikkat çekerken aynı zamanda doğa, termal, tarih ve yayla turizmi potansiyeline sahip, Citta Slow-Cittaslow sertifikalı turizm destinasyonudur (MARKA,ty.). Sakarya Taraklı Termal Turizm Merkezi 20.01.2013 tarih ve 28537 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Turizm Merkezi içinde halen inşaatı devam eden 2 adet büyük ölçekli yatırım mevcuttur.

Termal suyun sıcaklığı, kaynaktan çıkarıldığı anda 48,5 °C olup, bu sıcaklık işlem görmeksizin bir insanın kullanabileceği bir ölçüdür. Kaynaktan, sondaj kuyusu ile çekilecek olan termal suyun saniyedeki debisinin 130 litre olması planlanmaktadır. Bu debi ile söz konusu kaynaktan, günlük 38.000 kişilik bir nüfusa termal hizmet verebilecek potansiyel mevcuttur (Taraklı Termal AŞ., 2013). Tedaviye uygun su sıcaklığı, içerdiği mineraller ve diğer özellikleri ile taraklı termal suları da diğer termal kaynaklarda olduğu gibi pek çok hastalığın tedavisinde iyileştirici özelliğe sahiptir. Taraklı termal suyunun faydalı olduğu hastalıklar tablo 3’ te özetlenmiştir.

Tablo 3: Yararlanılacak Olan Termal Suyun Özellikleri-Faydaları

Romatizmal Hastalıklar	Dejeneratif eklem hastalıkları	
	İnflamatuvar romatizmal hastalıklar	
	Yumuşak doku romatizmaları	
Lokomotor Sistem ile İlgili durumlar	Kronik bel ağrısı	
	Diğer ağrılı durumlar	
	Travmatik Lezyonlar	
	Operasyonlar sonrası	
Cilt Hastalıkları	Psoriasis/Sedef Hastalığı	
	Dermalt/Egzama	
	Akne	
Genel Sağlık Güçlendirme	Her Yaşta (Wellness/Preventif kür)	
	İleri Yaşlılık (Gençlik Kürü)	

Kaynak: Taraklı Termal A.Ş (2013): Termal İşletme Nihai ÇED Raporu

2. Araştırma

Sakarya ili Kuzuluk ve Taraklı termal turizm merkezleri hakkında derinlemesine bilgi edinmek adına bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırma kapsamında Akyazı ve Taraklı Belediyelerindeki ilgili kişiler ile; bu merkezlerde bulunan, ikisi Kuzuluk’ta, ikisi Taraklı’da olmak üzere toplam 4 işletme ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler 2016 yılı nisan ayında gerçekleştirilmiştir. Yüzyüze yapılan görüşmelerde ses kaydı alınmış olup, ses kayıtları yazıya dökülerek analize tabi tutulmuştur. Elde edilen veriler araştırmacı tarafından belirlenen başlıklar altında toparlanarak betimsel analiz kullanılarak verilmiştir.

2.1. Kuzuluk ve Taraklı Bölgesindeki İşletmeler ve Özellikleri

2.1.1. İhlas Termal Kaplıca Evleri/Kuzuluk

İhlas kaplıca evleri Otel ve Devremülk olmak üzere iki yapıdan oluşmaktadır. Otel 60 standart , 3 suit ve 2 apart odası ile toplamda 65 odalı olup, 130 yatak kapasitelidir. Ayrıca 350 kişilik Restoran, 90 ve 45 kişilik iki ayrı konferans salonu, ailece girilebilecek Türk Hamamı tarzında 3 termal özel banyo, sauna ve 2 masaj salonu bulunmaktadır. Otelin karşında bulunan kadın ve erkeklere özel genel termal havuzlarda da kaplıca suyundan faydalanılabilmektedir. Kaplıca evleri ise 200.000 m²'lik alanda 1. kısımda 20 bloktan oluşan 1120 daire ve 2. kısımda 7 bloktan oluşan 350 daireyle hizmet veren termal tatil sitesi ve Türkiye'nin en büyük devremülk kompleksidir.

Tablo 4: Kimyasal Analiz Raporu

Parametre	Mg/Ltt	Parametre	Mg/Ltt	Parametre	Mg/Ltt
İyodür	<1	Mangan	0,026	Fosfat	<0,5
Siyanid	<0,002	Nikel	<0,005	Demir	0,201
Amonyum	<0,05	Kurşun	0,0015	Silikad Asit	142,2
Nitrit	<0,2	Kalsiyum	89,25	Borit Asit	118,7
Bikarbonat	1464	Antimon	0,0009	Arsenik	0,7
Hid.Sülfür	<0,05	Selenyum	,00008	Kadmiyum	0,011
Sodyum	786	Baryum	0,464	Krom	<0,002
Potasyum	38,23	Bakır	<0,002	Civa	<0,0002
Magnezyum	13,25	Çinko	<0,001	Sülfat	60
Bromür	<0,2as	Alüminyum	0,091	Nitrat	<0,2
Klorür	226	Karbondioksit	<2	Florür	4

Kaynak: www.ihlaskuzuluk.com

2.1.2. Postoğlu Kaplıca Evleri/Kuzuluk

Bir Aile şirketi olan Postoğlu Kaplıca Evleri 1+1 apart dairelerden oluşmaktadır. Postoğlu ve civardaki diğer kiralık tesisler termal anlamda sadece banyo hizmeti sunmaktadır. Genel kullanım alanları İhlas Termalin ortak kullanım alanlarından ücret karşılığı sağlanmaktadır.

2.1.3. Taraklı Termal Tesisleri/Taraklı

Henüz faaliyete geçmeyen Taraklı Termal Tesisleri projede 1300 daire, 31.200 devre mülk ve sosyal tesislerden oluşmaktadır. Farklı aile büyüklükleri dikkate alınarak 1+1, 2+1 ve Dublex Daireler planlanmıştır. Ayrıca Türk hamamı, çamur banyosu, bitki banyosu ve diğer hizmetleri ile büyük bir SPA merkezi kurulmuştur. İlk etap satışlarla tesis, 30 Haziran 2016'da açılacaktır.

Tablo 5: Termal suyun Özellikleri

Sodyum	Mg/Lt	32,2
Potasyum	Mg/Lt	5,3
Magnezyum	Mg/Lt	24,6
Kalsiyum	Mg/Lt	132
Mangan	Mg/Lt	0,02
Demir	Mg/Lt	0,2
Flüorür	Mg/Lt	1,42
Klorür	Mg/Lt	6,99
Sülfat	Mg/Lt	17,57
Bikarbonat	Mg/Lt	585
Silisyum	Mg/Lt	35,8
Bor	Mg/Lt	2,3

Kaynak: Taraklı Termal A. Ş. Tanıtım Broşürü

2.1.4. Taraklı Paşalar Konakları Termal Tatil Köyü/Taraklı

2017 yılının başında hizmete açılması planlanan tesis 98.000 m² arazi üzerinde yer almakta olup, yaklaşık 18.000 m² inşaat alanı olacak, kalan arazi yeşil alan, çocuk parkı, spor tesisleri ve rekreasyon tesisleri olarak düzenlenecektir. Tesis tamamlandığında devre mülk üniteleri, termal otel, günübirlik termal tesisler olarak 3 farklı birimde hizmet verecektir.

Devre mülk tesisleri 12 blokta 432 konaklama ünitesi, SPA merkezleri ve sosyal tesisler ile hizmete açılacaktır. Günübirlik tesisler konaklama hizmetinin yanı sıra açık ve kapalı havuzlardan, SPA merkezlerinden ve sosyal tesislerden yararlanma imkânı sağlayacaktır.

Termal otel ise 104 odada 208 yatak kapasitesi ile planlanmıştır. Termal kür tesisleri, hamamlar, havuzlar, konferans salonları ve diğer imkânlar ile tesisin 2017 yılında hizmete başlaması planlanmaktadır. İçilebilir termal suların analiz raporları, izinleri ve tedavi edilen hastalıklara ait bilgiler tesisin resmi web sitesinde onaylı belgeleri ile birlikte sunulmaktadır (www.pasalarkonaklari.com.tr).

2.2. Araştırma Bulguları

2.2.1. Kuzuluk Destinasyonuna İlişkin Bulgular

Çalışma kapsamında katılımcılara öncelikle tesis ve kaplıca suları hakkında sorular yöneltilmiş olup bu bilgiler önceki kısımlarda verilmiştir. Bu kısımda yer alan bilgiler K1, K2 ve K3'ün ifadelerine dayanarak derlenmiştir.

Kuzuluk ve Çevresine İlişkin Bilgiler: Araştırma kapsamında katılımcılara Kuzuluk ve çevresi hakkında sorular yöneltilmiştir. Elde edilen bilgiler ışığında Kuzuluk çevresinde yakın mesafelerde gezilecek alanların olduğu, rekreatif faaliyet olanakları bulunduğu ancak bu imkânların termal merkez sınırlarında yetersiz olduğu söylenebilir. Akyazı Belediyesi'nin tüm yıl düzenlediği çeşitli faaliyetler ziyaretçiler için önemli boş zaman aktivitesi olarak düşünülebilir. Ancak kaplıca merkezinde tesislere yakın yerlerde bu imkânlardan söz etmek pek mümkün değildir. Öte yandan her ne kadar köylü pazarı, çay bahçeleri ve parklar gibi alanlar olsa da işletmeler bu konuda yerel yönetimlerin çalışmalarını yetersiz bulmaktadırlar.

Konuyla ilgili olarak katılımcı görüşleri şöyledir:

K1: Kuzuluk Sakarya il merkezine çok uzak bir konumda değildir. Bu nedenle merkezdeki tüm faaliyetlerden konuklarımız rahatlıkla faydalanabilmektedirler. Ancak termal merkezde çok fazla imkân bulunmamaktadır. Her ne kadar Köylü Pazarı, çay bahçeleri insanların boş vakitlerini geçirmeleri için imkânlar sunsa da yeterli değildir. Bir de Kuzuluk'ta çevre ile ilgili sıkıntılarımız var. Yollarımız çok bozuk. Bilgilendirme levhalarımız yetersiz. Kuzuluk ne yazık ki çevre bakımından sınıfta kalmıştır.

K2: Kuzuluk'a gelen misafirlerin burayı ziyaretlerinde temel amacı termal sudan faydalanmak, hastalıklarında kurtulmaktır. Bunun için çok fazla gezilecek alan aramamaktadırlar. Bu açıdan baktığımızda etrafımızda yer alan gezilecek yerler yeterlidir.

K3: Akyazı ilçe merkezi başta olmak üzere bölgede insanların keyifli vakitler geçirmeleri için çalışmalar yapılmaktadır. Yıl boyunca süren faaliyetler insanların hoş vaki geçirmelerini sağlamaktadır. Öte yandan yakın geçmişte faaliyete geçen Köylü Pazarı insanların beğenisini çekmektedir. Kuzuluk'ta yer alan mesire yerleri yine insanların keyifli vakit geçirebileceği yerlerdir. Ancak bu yeterlidir anlamına gelmez. Buranın tam bir turizm merkezi olması için çalışmaların devam etmesi gerekmektedir.

Çalışanlara İlişkin Bilgiler: Görüşme gerçekleştiren tesislerden çalışanlara ilişkin net bilgiler alınamamıştır. Bunun temel sebebi işgücü devir oranının çok yüksek olmasıdır. Bir

diğer sebep olarak da tesislerin daha çok devre mülk veya günlük kiralık olarak hizmet vermesinden kaynaklanmaktadır. Destinasyonun tek oteli İhlas Termal Otel 200'ün üzerinde çalışanı olduklarını ifade etmiştir. İş gören seçerken eğitim durumlarını göz önünde bulundurduklarını ifade eden katılımcı, lisansüstü eğitilmiş personele yönetim kademesine almaya çalıştıklarını, turizm mezunlarının başvurularını ise mümkün mertebe geri çevirmediklerini belirtmiştir. Öte yandan iş tecrübesinin göz ardı edilmeyecek bir husus olduğu noktasına da vurgu yapmıştır. Pansiyon işletmeleri ise profesyonel turizmcilere ihtiyaç duymadıklarını belirtmişlerdir. Daha çok taşeron firmalar ile çalıştıklarını ifade etmişlerdir.

Turist Profilleri: Destinasyondaki işletmelerin devre mülk veya günlük kiralık olarak hizmet vermesi tam olarak doluluk oranı bilgilerinin edinilememesine sebep olmuştur. Bölgeyi ziyaret eden turist profili ise daha çok kadınlardan oluşmaktadır. Genç nüfusun da tercih ettiği kaplıçalarda yoğun katılım orta yaş ve üçüncü yaş yerli turistlerden oluşmaktadır. İşletmelere gelen turistler genellikle yakın illerden gelen kişilerden oluşsa da uzak bölgelerden gelen turistler de mevcuttur. Konaklama süresi ise genellikle bir haftayı aşmaktadır.

Termal ve Sağlık: Kuzuluk termal suyu 5 kaynaktan çıkarılmakta, su sıcaklığı 85 ile 82 arasında değişmekte, ortalama 120lt/sn debisinde su elde edilmektedir. Kuzuluk kaplıca suyu romatizmal hastalıklardan cilt hastalıklarına, sindirim hastalıklarından sinir sistemi hastalıklarına kadar daha önce bahsi geçen pek çok hastalığın tedavisinde kullanılmaktadır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre Kuzuluk termal turizm bölgesindeki işletmelerde tedaviler için özel yetiştirilmiş uzman elemanlar istihdam edilmemektedir. Bu durum bir eksiklik olarak ele alınabilir.

Pazarlama faaliyetleri: Kuzuluk termal turizm destinasyonundaki işletmeler tanıtım faaliyetlerinde özellikle internet olanaklarından faydalanmaktadır. Resmi web siteleri ve sosyal medya aracılığı ile tanıtım faaliyetlerini yürüttüklerini belirten işletmeler, diğer yandan özellikle yakın çevrelerinde yer alan dış mekan tanıtım alanlarını ve el broşürü/katalogları diğer reklam aracı olarak kullanmaktadırlar. En önemli tanıtım aracının ise kulaktan kulağa iletişim olduğunu ifade eden işletmeler pazarlama faaliyetleri konusunda pek fazla problem ile karşılaşmadıklarını ifade etmektedirler. Yerel yönetim ise gerek Akyazı ilçesinin gerek spesifik olarak Kuzuluk destinasyonunun tanıtım faaliyetlerine yıl içerisinde projelerinde yer verdiklerini belirtmektedirler. Öte yandan gerek yerel yönetimler, gerek işletmeler, her ne kadar tanıtım faaliyetleri yürütüyor olsa bile destinasyon tanıtımı anlamında bu faaliyetlerin yeterli olmadığı konusunda hemfikirlerdir.

Konuyla ilgili olarak katılımcı görüşleri şöyledir:

K1: Kuzuluk sağlık turizmi açısından önemli bir merkezdir. Ne yazık ki yakın bölgeler haricinde yeterince tanınmamaktadır. Bunun için özellikle yerel yönetimler tanıtım faaliyetini arttırmalıdır. Bizler bu konuda işletme olarak elimizden geleni yapmaktayız. İnternet reklamcılığını ve broşürleri tanıtım aracı olarak kullanmaktayız. Tabi ki gelen müşterimizin memnun ayrılması bizim tanıtımımıza katkı sağlamaktadır.

K2: Biz reklam aracı olarak interneti daha yoğun kullanıyoruz. Kendimize ait Web sitemiz mevcut. Ayrıca hizmetimizden memnun kalan kişilerin tekrar gelmeleri ve yakınlarına haber vermeleri bizler için önemli bir pazarlama aracıdır.

K3: Kuzuluk ve çevresine ilişkin tanıtım faaliyetlerine yıl içerisinde yer verilmektedir. Yerel yönetimlerce yapılan etkinlikler, bu etkinliklerin duyurulması Kuzuluk'un tanıtımına katkı sağlamaktadır.

Problemler: Kuzuluk termal turizm destinasyonunda işletmelerin en çok yakındıkları husus, bölgenin bir turizm destinasyonu olarak yeterince altyapı olanakları ile desteklenmesidir. Bu bağlamda katılımcılar özellikle ulaşım sorunlarına değinmiş, bilgilendirme levhalarının dahi yeterli olmadığı konusunda yakınmalarını dile getirmişlerdir. Yerel yönetim bu konuda yatırımlarının devam ettiğini ifade etmekte, ancak kaynak yetersizliği gibi kimi engellerin bu yatırım sürecini uzattığını ifade etmektedir. Öte yandan toplum bilincinin turizm anlamında, özellikle çevre ve sürdürülebilirlik bağlamında tam olarak oturmamış olması yakınılan bir diğer konudur.

Konuyla ilgili katılımcı görüşleri şöyledir:

K1: Kuzuluk çevresinin en önemli sorunu bence altyapı çalışmalarının yetersizliğidir. Bugün Kuzuluk'un girişinden başlayarak, yol sonuna kadar yolların ne kadar bozuk olduğunu siz de fark etmişsinizdir. En ufak bir yağışta yolların tamamen ulaşımına kapandığı oluyor. ... Kuzuluk'a gelmek için yol üzerindeki bilgilendirme tabelaları bile yeterli değildir. Bu konuda yerel yönetimlerin biraz daha çaba harcaması gerekmektedir. ...Yerel halk henüz turizme tam alışabilmiş değildir. Bu nedenle kimi zaman nasıl davranması gerektiğini bilememektedir.... Çevreyi kirletmeleri bile bunun bir göstergesidir.

K2: Kuzuluk'ta bizim en önemli sorunumuz yolların bozuk olmasıdır...Diğer bir sorunumuz ise bölgenin bir turizm bölgesi olarak yeterince gelişmemiş olmasıdır. Bu nedenle buraya yatırım yapılmalıdır...

K3: ...Kuzuluk ve çevresinde ulaşım önemli bir problemdir. Bir termal turizm merkezi olarak gelişmişlik düzeyinin de yetersiz olduğunu söylemek mümkündür. Bu konuda altyapı ve üstyapı çalışmaları devam etmektedir...

2.2.2. Taraklı Destinasyonuna İlişkin Bulgular

Çalışma kapsamında katılımcılara öncelikle tesis ve kaplıca suları hakkında sorular yöneltilmiş olup bu bilgiler önceki kısımlarda verilmiştir. Bu kısımda yer alan bilgiler K4, K5 ve K6'nın ifadelerine binaen derlenmiştir.

Taraklı sahip olduğu tarihi ve kültürel değerler ile birlikte uzun süredir bir çekim merkezi konumundadır. Ancak Taraklı bir termal turizm destinasyonu olarak henüz turizme açılmış değildir. Bu konuda yatırımlar devam etmekte, 2017 yılında tam olarak turizme açılmış olması beklenmektedir. Çalışmanın bu bölümünde Taraklı'ya ilişkin bulgular bugünü ve gelecek beklentileri kapsayacak şekilde verilecektir.

Taraklı ve Çevresi: Araştırma sürecinde katılımcılardan da edinilen bilgiler ışığında Taraklı destinasyonun gelişmeye devam ettiğini ve yeni bir yönelim olarak gelecek dönemde özellikle yakın bölge insanları için önemli bir çekim yeri olacağını söylemek mümkündür. Osmanlı dönemine ait sivil mimari örnekleri ile ön plana çıkan Taraklı'da kültür turizmine yönelik yatırım ve restorasyonlar devam etmektedir. Şehir merkezine uzaklığı bir dezavantaj gibi görülse de, gerek sahip olduğu değerler, gerek yakın zamanda daha da ön plana çıkacak olan termal kaynakları ile değer kazanacağı düşünülmektedir.

Konuyla ilgili katılımcı görüşleri şöyledir:

K4: Taraklı tarihi ve doğası ile uzun süredir ziyaretçilerin dikkatini çekmektedir. Özellikle tarihi Osmanlı evleri ile zaten bölgemizde bir süredir kültür turları devam etmektedir.

K6: ...Osmanlı eserleri ile şimdiye kadar ön plana çıkan Taraklı'nın bundan sonra da hem

tarihi, hem doğası hem de termal kaynakları ile önemli bir turizm merkezi olacağını düşünmekteyiz. Bu konuda girişim ve yatırımlar da devam etmektedir.

Çalışanlara İlişkin Bilgiler: Taraklı destinasyonu termal turizm konusunda henüz faaliyete geçmediği için niteliksel ve niceliksel açıdan personele ait bilgiler sunulamamaktadır. Ancak faaliyete geçtiğinde öncelikle turizm eğitimi almış ve termal konuda uzman yetişmiş kişilere istihdam olanağı sağlanacağına vurgu yapılmaktadır.

Turist Profilleri: Tam olarak faaliyete geçtiğinde Taraklı destinasyonunun özellikle yakın bölgelerdeki yerel halka hizmet sunacağı tahmin edilmektedir. Halen inşası devam eden otel ve devre mülkleri ile 10 binin üzerinde kişiye hizmet vermesi beklenmektedir.

Termal ve Sağlık: Taraklı termal kaynakların su kalitesi ve tedavisine yardımcı olduğu hastalıklar yukarıda verilmiştir. Buna ek olarak işletmelerin Taraklı termal suyu hakkında vurguladıkları en önemli husus, termal suyun içilebilir kalitede olmasıdır. Bu sayede yakın gelecekte Taraklı'nın diğer termal çekim yerlerine göre bu yönü ile öne geçeceği tahmin edilmektedir.

Pazarlama Faaliyetleri: Henüz faaliyete geçmemiş olsalar da Taraklı'da kurulacak işletmeler de Kuzuluk destinasyonunda olduğu gibi interneti, broşürleri ve dış mekan tanıtım araçlarını kullanmaktadırlar. Hem yerel yönetim, hem de işletmeler faaliyete geçtiklerinde tanıtım faaliyetlerine daha çok yer vereceklerini belirtmişlerdir. Sakin şehir (Cittaslow) olan Taraklı'nın aşırı tanıtım faaliyetleri ve taşıma kapasitesinin üzerinde bir katılım ile bu özelliğini yitirmesi konusunda endişe duyulmakta ve pazarlama faaliyetlerinde bu husus göz önünde bulundurulmaktadır.

Konuya ilişkin katılımcı görüşleri şöyledir:

K4: .... Tanıtım aracı olarak billboardlardan, internetten, broşür ve kitaplardan faydalanmaktayız.

K5: .... Taraklı'nın bir kültür turizmi merkezi olmasının yanına bir termal merkez olarak da turist çekebilmesi için hem işletmeler, hem yerel yönetimler tanıtım faaliyetlerine yer vermektedir....

K6: ... Belediye ve işletmeler tarafından termal turizm konusu için yeteri kadar tanıtım yapılmaktadır. Bu arada Taraklı sakin şehir (cittaslow) olduğu için aşırı tanıtım yapıp hızla sakinliği kaybetmesini de istemiyoruz. Alt yapı ve üst yapı çalışmaları tamamlanıp yeni işletmeler açıldığı zaman tanıtım çalışmalarına ağırlık verilecektir.

Problemler: Taraklı destinasyonunun mevcuttaki en önemli iki sorunun biri şehir içi ulaşım sorunudur. İçinde bulunduğumuz zamanda fazlasıyla tahrip olan yolların yakın zamanda kaldırım taşları ile yeniden yapılması ve destinasyona tarihi bir hava kazandırılması planlanmaktadır. Diğer önemli sorun olarak eğitim yetersizliğini vurgulayan yönetim; Kültür Bakanlığı, Valilik, Üniversite, sivil toplum kuruluşları vb. kurumlar tarafından yerel halka eğitimler verilmesi ile halkın turizm konusunda bilinçlenebileceğinin altını çizmiştir. Öte yandan işletmelerin de Taraklı'nın tarihi, doğal güzelliklerini ortaya çıkarıcı ve termal misafirlerini eğitici faaliyetler içerisinde olmaları beklenmektedir.

Konuyla ilgili katılımcı görüşleri şöyledir:

K4:... Yerel halkın termal turizm konusunda bilgilendirme eğitimlere ihtiyaç bulunmaktadır. Kültür Bakanlığı, Valilik, Üniversite, sivil toplum kuruluşları v.b. kurumlar tarafından yerel halka eğitimler verilirse halkımız bu konuda daha bilinçli olacaktır. İşletmeler de

Taraklı kentinin tarihi, doğal güzelliklerini ortaya çıkarıcı ve termal misafirlerini eğitici faaliyetler içerisinde olmaları beklenmektedir..

K5: ...Taraklı'nın en büyük sorunu ulaşım ve kentleşmedir. Mevcutta çarpık kentleşme için kısa vadede bir şey yapılması pek mümkün değildir ancak ulaşım konusunda yerel yönetimlerin çalışmaları devam etmektedir...

K6: ... Taraklı'nın önemli bir sorunu şehir içi ulaşım sorunudur...

Yapılan görüşmelerde yukarıda belirtilen hususlara ek olarak termal kaynakların iyi kullanımı için çevre düzeni ve alt yapı planına ihtiyaç duyulduğu, 25000 ölçekli termal turizm çevre düzeni planının devam ettiği, Taraklı'nın dört mevsim turizm için uygun bir bölge olduğu, özel sektör yatırımlarının önümüzdeki dönemlerde devam edeceği konularına değinilmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Sağlık geçmişten günümüze her zaman insan hayatı için önemini giderek artıran bir konudur. İnsanlar bir yandan sağlıklarına kavuşmak veya sağlıklarını korumak için çaba sarf ederken diğer yandan da güzel vakit geçirmek istemektedirler. Bu bağlamda termal turizme uygun destinasyonlar, insanların bu beklentilerini karşılamak açısından önemli bir alternatif oluştururlar.

Sakarya'da termal turizm bağlamında mevcut bir potansiyelin olduğu ancak bu potansiyelin etkin ve verimli değerlendirilmesi adına çalışmaların yapılması gerektiği bir gerçektir. Elverişli iklim olanakları, doğal güzellikleri ve kültürel yapısı ile termal kaynaklarının turizmle buluşturulması sağlandığında bu destinasyon özellikle iç turizmde cazip bir nokta haline gelecektir. Sakarya şehrinin Kuzuluk ve Taraklı termal turizm destinasyonları ile termal turizm konusunda önümüzdeki dönemlerde yıldızının parlaması beklenmektedir. Bu bağlamda her iki turizm bölgesinde de alt yapı ve üst yapı çalışmaları devam etmektedir.

Termal turizm potansiyelinin değerlendirilmesi ve canlandırılması için yerel yönetimlerin yeni sondaj alanları oluşturarak, bu alanların verimi ve kapasiteleri tespit etmeleri yatırımların güçlenmesi adına önem arz etmektedir. Mevcut imar planı yenilenecek, turizmin geliştirilmesine yönelik imar planları oluşturulmalıdır. Her iki turizm destinasyonu için çevre dengesi korunmalı, çevresel planlar oluşturulmalı, çarpıklaşmanın önüne geçilmeli ve böylece yörelerin estetik görünüm kazanmaları sağlanmalıdır.

İşletmelerin altyapı ve üstyapı çalışmalarında yerel yönetime destek olmaları ve kendi üzerlerine düşen görevleri özveri ile yerine getirmeleri önem arz etmektedir. çevresel duyarlılık konusunda işletmelerin hassas davranması, kaynakları sınırsızmış gibi tüketmemesi, çevre duyarlı uygulamalar ile doğaya yönelik tahribatı önlemeleri turizmin gelecek nesillere aktarılabilmesi adına önem arz etmektedir.

Çevre korunması konusunda yerel halka da özverili olmak düşmektedir. Çevre duyarlılığı ve turizm kaynaklarının etkin kullanımı konusunda yerel halkın bilinçli davranması, yörenin turizmde canlanmasına katkıda bulunacaktır.

Bu çalışmada nitel bir araştırma tekniği kullanılmıştır. Kuzuluk destinasyonunda turizm işletme belgeli tek tesisin bulunması, Taraklı destinasyonunun ise henüz faaliyete geçen tesisin bulunmaması bu araştırmayı sınırlandırmıştır. Yerel halkın ve turistlerin de dahil edilerek nicel bir yöntemin kullanıldığı çalışmaların yapılması, daha kesin sonuçlar ortaya koyulabilmesi adına önem arz etmektedir.

Sonuç olarak, Sakarya'nın termal turizm potansiyeline sahip bir destinasyon olduğunu, ancak bu konuda özellikle yatırım çalışmalarının sürdürülmesi gerektiğini ve bu bağlamda tüm paydaşların özveri ile üzerlerine düşenleri yapması gerektiğini ifade edebiliriz.

Kaynakça

- Akbulut, Gülpınar (2010), "Türkiye'de Kaplıca Turizmi ve Sorunları", **Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi**, 9(1), 35-54.
- Albayrak, Aslı (2013), **Alternatif Turizm**, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Alen, M Elisa; Fraiz, J Antonio ve Rufin, Ramon (2006), "Analysis of health spa customers' expectations and perceptions: the case of Spanish establishments", **Revista de Estudos Politecnicos Polytechnical Studies Review**, 3, 245-262.
- Bennet, Michelle; King, Brian ve Milner, Laura (2004), "The Health Resort Sector in Australia: A Positioning Study", **Journal of Vacation Marketing**, 10(2), 122-137.
- Bucak, Turgay ve Özkaya, Esin (2013), "Çanakkale İlinin Termal Turizm Potansiyeli", **Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi**, 5(2), 7-23.
- Connel, John (2006), "Medical Tourism: Sea, Sun, Sand and Surgery", **Tourism Management**, 27(6).
- Çetin, Turhan (2011), "Termal Turizm Potansiyeli Açısından Kozaklı (Nevşehir) Kaplıcaları", **Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish**, 6(1), 878-902.
- Dilek, Serkan ve Kandemir, Orhan (2013), "In The Process Of Global Crisis The Importance of Tourism In Decreasing Regional Development Differences: An Evaluation Of Kastamonu Province In Turkey", **International Journal Of Management and Innovation**, 5(1), 12-30
- Doğanay, Hayati (2001), **Türkiye Turizm Coğrafyası**, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Doğaner, Suna (2001), **Türkiye Turizm Coğrafyası**, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Giritoğlu, İbrahim (2015), Turizmin Tarihsel ve Yapısal Gelişimi. Z. Aslan içinde, **Genel Turizm**, Grafiker Yayınları, Ankara.
- Görür, Turgay (2005), "Termal Turizm Kapsamında Kuzuluk Kaplıcalarının Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi", **Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**.
- İbret, Ünal (2007), "Türkiye'de yeni gelişen Bir Termal Turizm Merkezi: Çavundur Kaplıcası", **Doğu Coğrafya Dergisi**(18).
- Kahraman, Nüzhet (1978), **Türkiye'de Sağlık Turizmi**, T.C. Turizm Bankası A.Ş. Proje Değerlendirme Grup Başkanlığı, Ankara.
- Karagülle, M Zeki (2008), "Türkiye'de Mineralli Sular ve Kaplıca Tedavisi", **Sağlık Turizm Bülteni**, 1(1).
- Kelley, W Scott ve Davis, A Mark (1994), "Antecedents to Customer Expectations for Service Recovery", **Journal of the Academy of Marketing Science**, 22 , 52- 61.
- Kozak, Nazmi; Kozak, A. Meryem ve Kozak, Metin (2015), **Genel Turizm, İlkeler, Kavramlar**, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Kök, Mustafa (2013), Sağlık Turizmi Açısından Termal Turizm. **Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul.
- Koroğlu, Özlem (2015), Turizmin Çeşitli Kriterlere Göre Sınıflandırılması . Z. Aslan içinde, **Genel Turizm**, Grafiker Yayınları, Ankara

- Lee, Seoki ve Heo, C Yoonjoung (2009), "Corporate social responsibility and customer satisfaction among us publicly traded hotels and restaurants", **International Journal of Hospitality Management**, 28, 635-637.
- MARKA (Doğu Marmara Kalkınma Ajansı) (ty.). Sakarya'nın Yatırıma Uygun Turizm Alanları ve Merkezleri.
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü, (2010). **Sakarya İli Güney Planlama Alt Bölgesi 1/25000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı Açıklama Raporu**. Sakarya.
- Neumeyer, Martin ve Neumeyer, Esther (1958), **Leisure and Recreation**, Ronald Press, 17, New York.
- Özbek, Toros (1991), "Dünyada ve Türkiye'deki Termal Turizmin Önemi" **Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi**, 18, 15-29.
- Öztürk, Mensure ve Bayat, Murat (2011), "Uluslararası Turizm Hareketlerinde Sağlık Turizminin Rolü ve Kalite Çalışmalarının Önemi, Bir Literatür Çalışması" **Kahramanmaraş İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 1(2), 135-156.
- Öztürk, Yüksel ve Yazıcıoğlu, İrfan (2002), "Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Alternatif Turizm Faaliyetleri Üzerine Teorik Bir Çalışma", **Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi**, 2, 183-195.
- Selvi, M Selim (1996), Bir Turizm Potansiyeli Olarak Kaplıca Turizminin Değerlendirilmesi Kangal Balıklı Kaplıca Uygulama Çalışması, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Balıkesir.
- Selvi, M. Selim (2011), Sağlık Turizmi. N. Hacıoğlu, & C. Avcıkurt içinde, **Turistik Ürün Çeşitlendirmesi**, Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Sipahi, Abdullah (2013), "Sakarya İli Akyazı İlçesi Kuzuluk Mevkiinin Düşey Elektrik Sondajı Verileri İle Jeotermal Potansiyelinin Araştırılması", **Cumhuriyet Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi**, Sivas.
- Şahin, İ. Fevzi (2007), "Sağlık Turizmi Açısından Erzin İçmeleri ve Çevresel Etkileri", **Çeşme Ulusal Turizm Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (s. 393-401). Çeşme-İzmir.
- Şenol, Fazıl (2016), **Türkiye Turizm Coğrafyası ve Dünya Kültürel Mirası**, Detay Yayıncılık, Ankara
- Taraklı Termal A. Ş. (2013). **Termal Tatil Köyü Nihai ÇED Raporu**. Sakarya
- Türkay, Oğuz (2008), Marmara Bölgesi, Diğer İller. G. Aktaş içinde, **Türkiye Turizm Coğrafyası**, Detay Yayıncılık, Ankara
- Zengin, Burhanettin ve Öztürk, İlker (2013), "Bölgesel Kalkınma Çerçevesinde Sakarya'da yapılabilecek Turizm Faaliyetlerine İlişkin Bir Değerlendirme", B. Zengin içinde, **Geçmişten Günümüze Sakarya Turizmine Akademik Bir Bakış**, Sakarya Üniversitesi Yayınları, Sakarya